

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

7-son (5-jild)
2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 7 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy

kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Норов Шухрат Сувонович</i> МОЛОДЁЖНЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ В ИНТЕГРАЦИИ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ПРИМЕРЕ ЗАРАФШАНСКОГО ОАЗИСА	9-14
<i>Nazirxo'jayev Muhammadalixo'ja Qosimxo'jayevich</i> 1945-1950-YILLARDA ANDIJON VA FARG'ONA VILOYATLARIDA HARBIY ASIRLARINING QURILISH VA XALQ XO'JALIGI ISHLARIGA JALB ETILISHI TARIXIDAN	15-22
<i>Xujaniyazov Uktam Eshbaevich</i> QORAQALPOG'ISTON DAVRIY MATBUOTINING MUSTAQILLIK YILLARIDAGI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI (1991-2018).....	23-27
<i>Toirjonova Ruxsora Shaxobiddinovna</i> SOVET DAVRIDA VAQF MULKLARI TAQDIRI VA DINIY MUASSASALARGA BO'LGAN MUNOSABAT	28-31
<i>Aytmuratova Janilsin, Quvvatova Charos</i> THE ROLE OF THE JADIDS IN THE DEVELOPMENT OF NATIONAL PUBLIC EDUCATION, LITERATURE, AND ART	32-36
<i>Rahimova Zeboxon O'ktam qizi</i> XORAZM HUDUDIDAGI TARIXIY QAL'ALAR REKONSTRUKSIYASIDA 3D MODELLASHTIRISH TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	37-42
<i>Aytmuratov Jalgas, Doshniyazov Raxat</i> QORAQALPOG'ISTON SAN'ATINING TARAQQIYOTIDA TASVIRIY SAN'ATNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH MANBALARI	43-49

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Raximbayev Akmal Azatboyevich</i> O'ZBEKISTON HUDUDLARIDA SANOATNI RIVOJLANISHI VA AGLOMERATSIYALARNI SHAKLLANISH JARAYONLARI	50-57
<i>Amonov Mehridin Oromiddinovich</i> TADBIRKORLIK FAOLIYATINI BOSHQARISHDAGI RAHBARLIK USLUBLARI	58-63
<i>Shukurov Ikrom Abdurashitovich</i> TURIZM SOHASINING RIVOJLANISHIDA TURISTIK FIRMA VA TASHKILOTLAR TOMONIDAN SOTILGAN SAYYOHLIK YO'LLANMALARINING TA'SIRINI TAHLIL ETISH	64-69

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Karimbayeva Salomatxon, Mirzaxmedov Abdurashid</i> IJTIMOIY TOLERANTLIKKKA TA'RIF	70-74
<i>Qayumova Aziza Toshmuradovna</i> IBN XALDUN IQLIMLAR NAZARIYASINING IJTIMOIIY-FALSAFIY TAHLILI.....	75-78
<i>Bekpo'latov Ulug'bek Rahmatulla o'g'li</i> SIMMETRIYA VA ASIMMETRIYA BIRLIGI KONTEKSTIDA "O'ZBEKISTON – 2030" STRATEGIYASIDAGI G'OYALARNING IJTIMOIIY FALSAFIY TAHLILI	79-85

<i>Kubatov Shahobjon</i> 2016-2024-YILLARDA O'ZBEK JAMIYATI TAFAKKURIDA DAVLATNING IJTIMOIIY FUNKSIYALARI TAHLILI	86-96
<i>Abduraxmonov Is'haq, Jurayeva Rayxona</i> YOSHLARDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK MUAMMOLARI	97-100
<i>Raximova Yulduz Dilmurod qizi</i> ISLOM FALSAFASIDA INSON TALQINI	101-104
<i>Achilov Firdavs Nasritdin o'g'li</i> YANGI O'ZBEKISTON YOSHLARI MA'NAVIIY QIYOFASINI YUKSALTIRISHDA MAHMUDXO'JA BEHBUDIY TA'LIMOTINING AHAMIYATI	105-108
<i>Mansurov Abdulaziz Akbarjonovich</i> DEMOGRAFIK JARAYONLAR, MIGRATSIYA VA URBANIZATSIYANING MADANIYATLARARO DIALOGGA TA'SIRI.....	109-113
<i>Хамдамов Бехзод Хабибович</i> ФИЛОСОФИЯ ЛИЧНОСТИ И СУДЬБЫ В «БОБУРНАМЕ»	114-118

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Mamadaliyeva Naibaxon, Mamadaliyeva Odinaxon</i> DAVLAT TILIDA SIFAT VA SERTIFIKATLASH ATAMALARI IZOHLI LUG'ATINI YARATISH ZARURATI	119-125
<i>Алиева Эльвина, Расулова Дилбар</i> ИЗУЧЕНИЕ КОНВЕРГЕНЦИИ ЯЗЫКОВЫХ СРЕДСТВ НА МАТЕРИАЛЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОЗАИЧЕСКОГО ТЕКСТА	126-134
<i>Eshboyev Qahramon Bakir o'g'li</i> LEKSIKOGRAFIYADA DARAJALANISH QONUNIYATINING ILMIY-AMALIY AHAMIYATI	135-144
<i>Qodirova Barno Ibragimovna</i> O'ZBEK FILOLOGIK TERMINOLOGIYASIDA -IZM QO'SHIMCHASINING ETIMOLOGIK VA MORFOLOGIK TAHLILI	145-149
<i>Tursinbaev Ilham Po'latbay o'g'li</i> BOLALAR ADABIYOTIDA POEMANING JANRIY XUSUSIYATLARI	150-154
<i>Abdurahmonova Farangiz, Xudoymurodova Xurriyat</i> "SAG'RI TERI TILSIMI" FALSAFIY ROMANIDA BOSH QAHRAMON TAQDIRINING BADIY TALQINI	155-158

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Yunusov Xaydarali Muratovich</i> YEVROPA ITTIFOQI HUQUQINING ASOSIY PRINSIPLARI	159-168
<i>Zokirov Sherzod</i> O'ZBEK XONLIKLARIDA INSON HUQUQLARINING TA'MINLANISHI: FUQAROLAR MUHOJIRATLARI BILAN ISHLASH VA U BO'YICHA NAZORATNI AMALGA OSHIRISH MISOLIDA	169-176
<i>Жураев Шерзод Юлдашевич</i> ПРИМЕНЕНИЯ ПРИНЦИПА ЗАЩИТЫ ДОВЕРИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА	177-185

<i>Maxamatov Maxmud Maxamataminovich</i> INSON HUQUQLARIDAN CHEKINISHNI XALQARO STANDARTLARDA TARTIBGA SOLINISHI	186-192
<i>Мадаминова Дилафруз, Авазбекова Диёрахон</i> СОПРИКОСНОВЕНИЕ ИСЛАМСКИХ И МЕЖДУНАРОДНЫХ НОРМ В ВОПРОСАХ РОДИТЕЛЬСКИХ ПРАВ И ОПЕКИ НАД РЕБЁНКОМ	193-202
<i>Qudratillayev Jaxongir Zokirjon o'g'li</i> INTERNETDAN FOYDALANISH HUQUQINING TARKIBIY QISMI	203-209
<i>Мукумов Бобур Мелибой угли</i> ОЦЕНКА РЕГУЛИРУЮЩЕГО ВОЗДЕЙСТВИЯ И ОБЩЕСТВЕННАЯ ЭКСПЕРТИЗА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ГОСУДАРСТВА, БИЗНЕСА И ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА	210-214
<i>Mamatmurodov Farrux Farxod o'g'li</i> FUNDAMENTAL DIFFERENCES AND ANALYSIS OF THE ORGANIZING PRINCIPLES OF ISLAMIC FINANCE AND TRADITIONAL FINANCE. IN THE EXAMPLE OF ISLAMIC BANKS AND TRADITIONAL BANKS	215-222
<i>Yarlakabov Sherali</i> ICHKI ISHLAR ORGANLARIDA KADRLAR BILAN ISHLASH HUQUQIY ASOSLARINING NAZARIY JIHATLARI	223-228
<i>Боймурзаев Жасурбек Бахтиярович</i> ЗНАЧЕНИЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОПЕРАТИВНЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ С ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ В БОРЬБЕ С НАРКОТИКАМИ И НАПРАВЛЕНИЯ ЕГО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ	229-234
<i>Xadjiyev Azizbek Kadambayevich</i> “IJTIMOIY ADOLAT” TUSHUNCHASI, MAZMUNI VA TARKIBI VA XALQARO QONUNCHILIK Hujjatlarida tutgan o'rni	235-240
<i>Abulxayrov Rustamxon Ibodullayevich</i> PORTLASHDAN KEYIN KO'ZDAN KECHIRISH DAVOMIDA OLINGAN ASHYOVIY DALILLAR BO'YICHA TAYINLANADIGAN PORTLASH-TEKNIK VA PORTLOVCHI MODDALAR EKSPERTIZALARI HAL ETADIGAN MASALALAR	241-249
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Jumaniyozova Muhaiyo Tojiyevna</i> IJTIMOIY-GUMANITAR YO'NALISH PEDAGOGLARI KREATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI.....	250-256
<i>Menglikulov Xayrulla Aliqulovich</i> OLIY O'QUV YURTIDA JISMONIY TARBIYANING TASHKILY SHAKLLARI	257-263
<i>Jurayeva Balxiya Farxod qizi</i> ROBOTOTEXNIKA DARSLARIDA STEAM – TA'LIM YONDASHUVINING AHAMIYATI	264-270
<i>Nasritdinova Madina Nurullayevna</i> ARTPEDAGOGIK YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK PEDAGOGLARNING BADIIY-IJODIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHGA DOIR TAJRIBA-SINOV ISHLARI NATIJALARI TAHLILI VA SAMARADORLIK DARAJASI	271-275
<i>Charshanbiyev Namaz Maxmatmurodovich</i> KASBIY TA'LIM MUASSASALARIDA O'QUV JARAYONINI RAQAMLI TA'LIM PLATFORMALAR ASOSIDA TASHKIL ETISH METODIKASI	276-281

Received: 16 June 2025

Accepted: 5 July 2025

Published: 15 July 2025

Article / Original Paper

THE INTERPRETATION OF HUMANITY IN ISLAMIC PHILOSOPHY

Rakhimova Yulduz Dilmurod kizi

Doctoral student of the Samarkand State Institute of Foreign Languages

Abstract. This article discusses the issue of the interpretation of man in Islamic philosophy. Also, the content of the aspects of human solidarity and leadership between peoples, nations and ethnic groups in Islamic philosophy is described.

Keywords: Islam, Islamic religion, man, philosophy, nation.

ISLOM FALSAFASIDA INSON TALQINI

Raximova Yulduz Dilmurod qizi

Samarqand davlat chet tillari instituti tayanch doktoranti

E-mail: yulduz@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada islom falsafasida inson talqini masalasi muhokama etiladi. Shuningdek, Islom falsafasida xalqlar, millatlar va elatlar orasidagi insoniy birdamlik yetakchilik jihatlari mazmuni bayon etiladi.

Kalit so'zlar: islom, islom dini, inson, falsafa, millat.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I7Y2025N15>

Islom falsafasida Inson dunyo yaratilishi ichida eng mukammal va ulug' deya ta'riflanadi. Islomiy manbalar, jumladan, "Qur'oni Karimda" ham Alloh subhana va taolo insonni O'z qudrati bilan yaratganligi, unga ko'z, quloq kabi a'zolar berganligi haqidagi oyatlar bilan fikrimiz isbotidir. Shuningdek, Alloh taolo oxiratda jannat ahliga tayyorlab qo'yilgan noz-ne'matlarning hammasiga insonning qilgan amallariga bog'liq deya ta'kidlanadi. Xo'sh, inson shunchalik ulug' ekan, qanday amallari uni jannatga yetaklashi mumkin? Manbalar va hadislar dalillik keltirishicha, bu dunyoda Alloh taolo rizoligi uchun beva-bechora, faqir-u miskinga yordam bergan, mazlumning holini so'ragan, doimo ibodatda bo'lib, fikr-u yodi yaxshilik qilish bilan band bo'lgan bandalarigina bunday baxtga sazovor bo'lgan.

Misollar bilan dalillantiramiz: Qur'oni karimning "Inson" surasida shunday oyatlar mavjud: "Ular nazrga vafo qilurlar va yomonligi keng tarqaladigan Kundan qo'r qarlar" (7 oyat). Ushbu oyatda insonlar yomonlik qilishdan qo'rqishlari kerakligi, Qiyomat kuni esa qilgan yomonliklari bilan yuzlashishlari bilan ogohlantirilmoqda. "O'zlari taomni yaxshi ko'rib tursalar ham uni miskin, yetim va asirlarga berarlar" (8-oyat). Haqiqiy insoniylik ham ana shunda namoyon bo'ladi, ya'ni biror kishi o'zi sevib yeydigan luqmasini o'zi yemasdan och-faqirga tarqatsagina haqiqiy mo'minligi bilinadi. Shu o'rinda Alisher Navoiyning "Mahbub ul qulub" asarida ushbu oyatlar ma'nosi ta'siri bilan to'yintirilgan bob mavjud. Navoiy shunday deydi: "...Tilab berganni ham saxodin yiroq bil; ibram bila bergandin bermaganni yaxshiroq bil. Birta o'tmakni ikki bo'lub, yarmin ochg'a berganni saxiy de; o'zi yemay barin muhtojga berganni

axiy de”. Matnda aytilishicha, insonlarga koʻz-koʻz etib saxiylik qilish yaramaslik; koʻz-koʻz qilib bergandan koʻra bermaslikni afzal bil [1; 2.].

Naqshbandiylik gʻoyalari hamda Islom falsafasi ziyosi bilan sugʻorilgan ushbu fikrlar avloddan -avlodga oʻtib kelayotgan oltin qoida hisoblanadi. Yaʼniki, haqiqiy saxiylik (yoki saxovat) oʻzida bor narsani birov bilan baham koʻrish emas, aksincha uni boricha, butunligicha oʻzimiz sevganlar bilan baham koʻrishdir. Yaratgan esa bunday toifadagi kishilarning rizqlarini avvalgidan-da ziyoda qilishini, axiy kishilarni Alloh taoloning oʻzi taomlantirishini muhrlab qoʻydi. (Inson surasi 8-9 oyatlar).

Naqshbandiya taʼlimotining asosida “dil ba yoru, dast ba kor” shiori yotadi. Naqshbandning fikricha, bandaning Allohga sirtdan turib eʼtiqod qoʻyish, iymon mustahkamligi, Haq taologa sidqidildan itoat etish, ixlos va maʼnaviy kamolot asosiy oʻrin egallaydi. Axloqiy poklik, qanoatli, xalq gʻami bilan yashash, mehnatsevarlik, sabrli boʻlish, oʻzi nazorat qilib borish, olgan bilimlarini dilda mustahkamlash, umrning har bir damini savob ishga, har bir nafsni maʼnaviy kamolot uchun sarflash, hatto ixtiyoriy faqirlik bilan Allohga intilish yuksak fazilat hisoblanadi. Bahouddin Naqshband odamning qadrini mansabi, boyligi bilan emas, maʼnaviy komilligi bilan oʻlchaydi. Unda hunar, kasb egallab, oʻz mehnati bilan halol luqma yeb yashash talab qilinadi, tilanchilik, darbadarlik bilan kun kechirish sufiy uchun isnod sanaladi. Inson hamma yumushni oʻzi qilishligi, uyda xizmatkor saqlash, oʻzganing mehnatidan foydalanish (ekspluatatsiya) ham taqiqlangan.

Alloma tariqat haqida quyidagi soʻzlarni keltirib oʻtadi: banda yo jazba, yoki suluk yoʻli bilan tarbiyalanadi. Bu bandaning ixtiyoridagi tanlov sanaladi. Bu tariqatni tanlaganlar orasida baʼzilarining dillarida muhabbat urugʻi mavjud, ammo dunyoviy aloqalar tufayli rivojlanmay, oʻsmay qolgan. Tariqatning vazifasi ularning dillaridagi oʻsha aloqalarni sindirib tashlash hisoblanadi. Aksincha, baʼzilarning qalblarida esa muhabbat urugʻi yoʻq. Bu qalblarda muhabbat urugʻlarini yuzaga keltirmoqlik ham tariqat ishidir. Naqshbandiya taʼlimoti esa bandani Suyukliga yetkarishga vosita hisoblanib, ushbu yoʻlga kirganlar oxirida bu sulukdan ayrilib, Allohga yetishlikka musharraf boʻladi. Bu yoʻlda insonga faqirlik katta yordamchi boʻladi. Banda nimaga erishsa ham shu sifati bilan erishishi aytiladi. Suluk yoʻliga endigina qadam qoʻygan inson, avvalo, odamlarning soʻziga quloq solishi lozim. Agar ular Allohdan gapirayotgan boʻlsalar, vujudim bilan tinglash kerak, aksincha boʻlsa bunday odamlardan uzoqlashish kerak. Bu yoʻlni tutguvchilar nimaga erishgan boʻlsa, Qurʼoni karim oyatlari va Hazrat Paygʻambar alayhissalom hadislariga amal qilganlik orqaligina boʻladi. Bu amaldan biron natijaga erishmoq uchun taqvo qilib, shariat qoidalariga azimat bilan rioya qilmoq, ahli sunna val jamoa asoslariga amal qilmoq hamda bidʼatlardan qochmoq kerakligi uqtiriladi. Bu suluk egalari tavhid siriga erishmoq mumkin boʻlmasa ham maʼrifat siriga erishmoqligi mumkin. Suluk shiori esa quyidagicha boʻlishi lozim: “Dast ba koru dil ba Yor, tan dar bozoru dil ba Yor” — qoʻling ishda, koʻngil Allohda boʻlsin, tan bozorda boʻlsa ham koʻngil Yorda boʻlsin”.

Bu yoʻlda inson hoy-u havasga berilmasligi, nafs ahli tutgan ishlar asosining sababchisi zalolat ekanligi va inson qilajak ishlarida niyatni toʻgʻri qilish u uchun eng muhim narsa hisoblanadi. [2,3]. Kishi oʻzining nafsiga tuhmat qilishi kerak,shu orqali oʻz nafsining yomonligini taniydi,uning hiyla-nayrangini anglaydi, bunday qilish insonga bu yoʻlda yurishlik oson boʻladi. Bu ish insonda hatto oʻzgalarning gunohini ham oʻzlaridan deb bilish hollari koʻp boʻladi. Banda uchun musulmonlik — bu iloji boricha hukmlarga boʻysunish, taqvoga rioya

qilish, amalni bajarishga intilish va bekorlikdan uzoq bo'lib, bularning hammasi nuri safo va rahmat hamda valoyat darajasiga yetishish vositasi sanaladi. Agar bu yo'l toliblaridan bir guruhi bir-birovlari bilan hamsuhbat bo'lsalar, bu suhbatda xayr-u baraka ko'p bo'ladi. Solik bu ishga doimo amal qilinsa, oxiri haqiqiy iymon bilan yakunlanadi. Xoja Bahouddin Naqshband tariqatida iymonga quyidagicha ta'rif qiladi: "Iymon — qalbni Allohdan boshqa o'ziga rom etuvchi foydali va foydasiz narsalardan uzib, Haqqa bog'lashdir"

Naqshbandning e'tiroficha, insondan talab qilinadigan asosiy narsa — o'z qalbini dunyo g'uborlaridan tozalash, o'z nafsini bilan kurashish, qalbdan Alloh nomlarini takrorlab yurish shart qilinadi. Ushbu tariqat Yassaviya tariqatidan farqli ravishda inson Allohni zikr qilishda "zikri xufiya" (yashirin zikr tushish) bilan ajralib turadi

Islom falsafasida xalqlar, millatlar va elatlar orasidagi insoniy birdamlik yetakchi g'oyalardan biri hisoblanadi. Bunda jamiyat a'zolarining birligi, birdamligi rivojlanishning birlamchi sababi sifatida ko'rsatiladi. Binobarin, Qur'oni karimda ham barchaga qarata: "Ey, insonlar...Ey, Bani Odam" yoki "Ey imon keltirganlar" kabu lafzlar bilan murojaat qilinishida insoniylik birdamlik targ'ib qilinayotganligini ko'ramiz. Shuningdek, ushbu kalimalar orqali hech qanday inson toifasi ajratib ko'rsatilmaydi; xoh u boy, xoh kambag'al; xoh podshoh, xoh oddiy fuqaro toifasiga ajratilmaydi. Insonlar o'rtasidagi adolatni shariat qonun-qoidalarida ham ko'rishimiz mumkin. Namozda barcha insonlar bir qatorda turib namoz o'qishi, ro'za tutayotganda hamma bir xil ochlik hissini tuyishi, Hajda ham barcha ibodatchilar bir xil kiyim kiyishi, hattoki, vafot etganda hamma toifa kishilar bir xil kafanlikka o'ralishi- bu insonlar o'rtasidagi adolat va tenglik qoidalarini targ'ib qilishdir.

Shu bilan birga, Odam ato avlodlarining barchalari bu hayotda eng aziz qilib yaratilganligiga shubha yo'q. Dalil sifatida yana muqaddas kalomlar yordamga keladi: "Darhaqiqat, Biz Odam bolalarini aziz va mukarram qildik" (Isro surasi, 70-oyat). Insonlarning hayoti, e'tiqodi, ilm olishi, umr kechirishi kabi huquqlar barcha uchun barobar edi.

Bu tenglik insonning amallarida namoyon bo'ladi. Najmiddin Komilov "Tasavvuf" kitobida bu tenglikni shunday ifodalaydi: "...Bu o'rinda yana bir narsaga diqqatni qaratmoqchimiz, u ham bo'lsa-so'fiylarning: "Inson-insonning birodari", jumladan, boy-u kambag'al ham bir-biriga birodar, degan g'oyasi mavjud edi. Bu g'oyaga ko'ra, shoh o'z raiyati, boy qo'li ostidagi xizmatkorlari, xo'ja o'z qullari oldida javobgardir, ular o'zaro inoqlikda yashashi kerak"

Islom falsafasida insonga berilgan imtiyozlar benihoya bisyor. Darhaqiqat, islom dini ham insonparvar din. Ushbu falsafa vakillari esa har qachon insonni ham ruhan, ham jismonan komillikka erishishi uchun bir qancha bosqichlarni yengib o'tishi kerak deb yozishadi. Bunday bosqichlarda insonning ruhiy olami, qalbi poklanadi, ma'naviy olami go'zallashadi, vahdat ul vujudga erishadi.

Bir qator tasavvuf allomalari komil insonning belgilari sifatida diniy va dunyoviy bilimlarni egallagan, pokiza, qalbi keng, karomatlari serob deya ta'riflanadi. Komil inson tushunchasiga oid ko'plab mulohazalar va fikrlar hali-hanuz muhokamalar markazida. [3]. Shunga qaramay, mazkur tushunchaning mohiyatini to'liq va batafsil ochib bera olgan manba sifatida Sayyid Abdulkarim Geloniy va Aziziddin Nasafiylarning "Insoni komil nomli risolalarini maxsus tilga olib o'tish mumkin. Ilmiy manbalarda komil inson tushunchasi ilk marotaba Muhyiddin ibn al-Arabiy (xalq orasida Shayx Kabir nomi bilan mashhur)

tomonidan muomalaga kiritilgan, deya ta'kidlanadi. Umuman olganda, komil inson-o'z nafsini jilovlay olgan insondir.

Najmiddin Komilovning "Tasavvuf" kitobida shunday yoziladi: "Sayyid Ablulkarim Geloniy fikriga ko'ra, har bir inson ikkinchisining o'rnini bosadigan nusxadir va bir-birining qarshisida turgan ko'zgu kabidir. Bitta odamdagi xislat va sifat ikkinchisida aks etib turadi. Ammo farqi shundagi, bu akslanish ba'zilar fe'l-harakat bo'yicha bo'lsa, ba'zilar quvvat, ya'ni xislat-xususiyatlar bilan namoyon bo'ladi. Demak, iste'dod va qobiliyat, xususiyat va sifatiga ko'ra bir-biriga o'xshash odamlar behad ko'p. Bularni umumiy nom bilan xalq, odamlar deb ataymiz.

Ammo shunday komil va akmal odamlar borki, ular kamolotda nafaqat o'zga odamlardan, balki bir-biridan ham keskin farqlanib turadi. Bularni anbiyo va avliyo deb ataymiz. Bularning ham darajalari bor: ba'zilar komil, ba'zilar akmal, bir qismi fozil, yana bir qismi afzal, yana bir guruh esa afzal-u akmaldir. Sayyid Abdulkarim Geloniy mazkur tasnifni aytib, yana qo'shib qo'yadi: "Komil inson voqean, Muhammad sallallohu alayhi vasallamdir va qolgan anbiyo-yu avliyolarning kamoloti unga nisbatandir, xuddi fozilning afzalga nisbatiday".

Yuqoridagi manbalarga tayangan holda komil inson boshqa insonlardan fazl-u kamoli, axloqi, ruhiy-ma'naviy olamining go'zalligi bilan ajralib turuvchi, ham so'zi, ham amali go'zal ilm-u donish egalarini anglaymiz.

Hazrat Mir Alisher Navoiy "Farhod va Shirin" dostonida esa Farhod komil inson deya tasavvur qiladi hamda o'zi istagan barcha sifatlar-u fazilatlarni unda mujassamlashtiradi. U Farhodni shunday ta'riflaydi:

Demonkim ko'ngli pok-u, ham ko'zi pok,
Tili pok-u, so'zi pok-u, o'zi pok.
Munungdek tiynati pokiga loyiq.
Dusoin aytibon poki xaloyiq.

Ko'ngil pokligi, ko'z pokligi, til pokligi, so'z pokligi Islom ta'limotida ham yetakchi g'oyalar sirasiga kiradi. Navoiy esa buni adabiy qahramon-Farhod siymosida gavdalantiradi.

Xulosa qilib aytganda, Islom falsafasida insonning har tomonlama yetuk bo'lishi, nuqs-u qusurlardan xalos bo'lishi singari g'oyalar ilgari surilgan. Shuningdek, nafs bilan kurasha olishi, qalbini har xil nopok illatlardan tozalashi, Alloh taoloning bergan ne'matlaridan faqat yaxshilik yo'lida foydalanishi ham asosiy mezon qilib ko'rsatiladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. "Tafsiri Hilol". Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. Ikkinchi nashr,-2008.
2. "Sharq va G'arb falsafasidagi antropologik muammolar". G.Ruzmatova, D.Raximjanova. "Tafakkur". Toshkent,-2024.
3. "Tasavvuf". N.Komilov "Movarounnahr". Toshkent,-2009.
4. <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/2221/2692>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 4 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).